

## ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ: СУТНІСТЬ І МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*Анотація. Висвітлено проблеми зовнішньоекономічного співробітництва Закарпатської області в ракурсі його економічної безпеки. Визначено основні загрози економічній безпеці регіону та запропоновано заходи економічної безпеки.*

*Аннотация. Освещены проблемы внешнеэкономического сотрудничества Закарпатской области в ракурсе его экономической безопасности. Определены основные угрозы экономической безопасности региона и предложены меры экономической безопасности.*

*Annotation. The problems of foreign economic cooperation of Transcarpathian region in the light of its economic security are described. The main threats to the economic security of the region are considered and the measures of economic security are suggested.*

*Ключові слова: зовнішньоекономічне співробітництво, Закарпатська область, економічна безпека.*

Сьогодні в зовнішньоекономічній сфері економіки Закарпатської області намітилася тенденція на сировинну спрямованість у товарній структурі експорту, тобто основу експорту складає електроенергія, деревина та робоча сила (робота підприємств на давальницькій сировині). При цьому необхідно констатувати, що й імпорт останніми роками більше носить продовольчий характер.

Очевидно, що збереження подібних тенденцій веде до перетворення області на сировинний придаток розвитку західних країн з високим ступенем залежності від кон'юнктури на світових сировинних ринках, а це вже в найближчий час може вкрай негативно відобразитися на соціально-економічному стані області.

Українське законодавство декларує принципи відкритості економіки міжнародним економічним зв'язкам і, перш за все, на рівні окремих регіонів. Очевидно, що, виходячи з тенденцій, які склалися в економіці України, зовнішньоекономічна політика на рівні окремих регіонів, з одного боку, не може будуватися на основі збереження автарктичних принципів. Це ущемлює економічні інтереси господарюючих суб'єктів регіону, звужує ринки та блокує надходження іноземних інвестицій. З іншого боку, суб'єкти підприємницької діяльності України не можуть і повністю відкривати свої ринки іноземним партнерам. По-перше, така політика може загрожувати національним інтересам держави. По-друге, надмірна відкритість регіону в реалізації світогосподарських зв'язків веде до залежності від кон'юнктури світових ринків, при цьому навіть незначні негативні зміни на світових ринках негативно позначаються на стані економіки регіону. Тому необхідний вибір такої стратегії зовнішньоекономічної політики, при якій зацікавлені господарюючі суб'єкти могли б реалізувати власні інтереси в міжнародній сфері, а виграш регіону в цілому був би при цьому максимальним.

Так, різні аспекти цього питання відображені у багатьох роботах вітчизняних та закордонних вчених, серед них:

І. Ансоф, І. Брижань, В. Войнаренко, В. Геєць, М. Портер, Дж. Сорос, І. Ткачук, В. Федоренко, В. Чевганова та багато інших.

Метою даної роботи є розкриття сутності економічної безпеки в умовах зовнішньоекономічної діяльності.

Основним елементом реалізації світогосподарських зв'язків на рівні окремого суб'єкта України є господарюючі структури – як українські, так й іноземні, а також такі, що знаходяться в сумісному веденні. Тому необхідні такі заходи контролю за їх діяльністю, які б дозволили уникнути негативних наслідків від їх діяльності для економіки регіону і в цілому для держави. У зв'язку з цим виключно важливою є розробка заходів, які б забезпечували економічну безпеку регіону в зовнішньоекономічній сфері.

Відповідно до чинного законодавства, національна економічна безпека визначається як стан економіки, що забезпечує достатній рівень соціального, політичного й оборонного існування та прогресивного розвитку України, невразливість і незалежність її економічних інтересів відносно можливих зовнішніх та внутрішніх загроз і дій [1].

Загрози економічній безпеці сьогодні багато в чому зумовлені помилками економічного курсу, що проводився за роки реформ, аморфністю поточної науково-промислової політики, втратою керованості економіки. З основних загроз економічній безпеці, описаних в економічній літературі, на погляд автора, особливої уваги заслуговують такі:

- 1) відсутність концепції, стратегії і програми соціально-економічного розвитку з реально досяжними цілями;
- 2) перманентне відставання в розробці, безсистемність і недосконалість нормативно-правового забезпечення регулювання економіки;
- 3) високоризикова кредитно-грошова політика в банківській сфері, на фондовому і валютному ринках, неефективна податкова система;
- 4) руйнування системи відтворення виробничого потенціалу (у першу чергу, його активної частини) унаслідок низької інвестиційної активності;
- 5) зростання інфляції і відсутність нормального інвестиційного клімату в реальному секторі економіки, перевага поточних витрат у збиток капітальним;
- 6) створення умов, що сприяють привласненню і вивозу фінансових ресурсів за кордон;
- 7) недобросовісна дія багатьох економічних суб'єктів на ринках України, їх низька правова дисципліна, недолік або повна відсутність економічної етики на всіх рівнях менеджменту;
- 8) посилення регіонального і національного сепаратизму;
- 9) слабка влаштованість у світову економіку (невідповідність науково-технічного рівня більшості видів промислової продукції передовим закордонним зразкам, низька частка іноземних субсидій у національне багатство);
- 10) дискримінація (по суті, економічна війна) з боку ряду країн міжнародного співтовариства в торгівлі з Україною і в її прагненні на світові ринки.

На думку автора, реалізацію методів економічної безпеки в транскордонному співробітництві слід розглядати, перш за все, на рівні окремого регіону України, в якому як основні елементи встановлення світогосподарського спілкування виступають окремі способи організації (зовнішньоторговельні, інвестиційно-виробничі і транснаціональні корпоративні структури) зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) регіону.

Суть економічної безпеки регіону, за визначенням, наведеним в Стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області до 2015 року [2], полягає в можливості і здатності його економіки поетапно покращувати якість життя населення на рівні загальноприйнятих стандартів, протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз при оптимальних витратах всіх видів ресурсів і невичерпному використанні природних чинників, забезпечувати соціально-економічну і

суспільно-політичну стабільність регіону. При цьому, стратегія економічної безпеки області полягає у визначенні характеру зовнішніх і внутрішніх загроз її економічному благополуччю, у формуванні банку даних про умови і чинники, що становлять небезпеку для життєво важливих економічних інтересів населення регіону, суб'єктів ринку і створенні дієвого механізму реагування органів влади на виявлення загрози економічної безпеки.

Незважаючи на те, що в розробленій Стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області до 2015 року визначені суть і стратегія економічної безпеки області, а також виявлені основні зовнішні та внутрішні загрози безпеці, запропоновані методи й оцінки економічної безпеки на регіональному рівні (методи оптимізації, розпізнавання образів, теоретико-ігрові методи і методи багатомірного статистичного аналізу тощо), на погляд автора статті, проблемі забезпечення економічної безпеки в зовнішньоекономічній сфері регіону (як одного з пріоритетних напрямів розвитку економіки області) приділено недостатню увагу. Необхідно розширити і деталізувати методи і підходи в оцінці загроз ЗЕД, що повинно бути враховане в розробці планів розвитку Закарпатської області.

Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки регіону повинно також виходити з урахування двох складових: зовнішніх (міжнародні і міжрегіональні) та внутрішніх чинників.

У ряді найважливіших зовнішніх загроз для регіону у сфері зовнішньоекономічної діяльності є відмова від підтримки вітчизняних виробників, відкриття внутрішніх ринків області для імпорту продуктів; загострення диспаритету цін між промисловістю і сільським господарством.

На сучасному етапі можливо виділити такі основні види загроз регіону в реалізації зовнішньоекономічної діяльності, які актуальні для більшості українських підприємств:

- 1) прагнення захопити власність або брати участь у ній як умова сприяння інвестиціям;
- 2) прагнення будувати бар'єри на шляху вивезення або ввезення продукції;
- 3) особливі відносини з окремими підприємствами, обмеження конкуренції і підтримка окремих підприємств;
- 4) необґрунтована відмова в реєстрації господарюючих суб'єктів, зайнятих у сфері ЗЕД;
- 5) необґрунтована пряма заборона на здійснення окремих видів зовнішньоекономічної діяльності;
- 6) пряма корупція (особливо при видачі ліцензій і реєстрації).

На жаль, деякі з перерахованих явищ актуальні і для Закарпатської області.

На погляд автора, заходи економічної безпеки регіону у сфері транскордонного співробітництва доцільно розглядати також і на рівні окремих способів організації ЗЕД:

1. Зовнішньоторговельна співпраця. Основна спеціалізація провідних учасників зовнішньоторговельного обороту України – експорт природно-сировинних товарів. При збереженні такої ситуації суб'єкт України виявляється залежним від кон'юнктури на світових ринках. При цьому навіть незначне зниження цін на ринках сировинних товарів негативно позначається на соціально-економічному стані регіонів з сировинною експортною спрямованістю у зовнішньоторговельній діяльності. З іншого боку, необхідно враховувати і той факт, що значний притік у регіон імпортової продукції негативно відображається на місцевому виробництві, ставить регіональних виробників у нерівне положення в конкурентній боротьбі за ринки збуту продукції. Актуальною також є проблема імпорту сировини на регіональні виробничі підприємства, які при розірваних економічних зв'язках з постачальниками на пострадянському просторі опиняються в повній залежності від умов, пропонованих імпортерами сировини з країн далекого зарубіжжя.

У зв'язку з цим, на думку автора, заходи зовнішньоекономічної безпеки регіону у сфері зовнішньої торгівлі з боку регіональних властей повинні включати, перш за все, вибірково підтримку регіональних експортерів (у тому числі і стимулювання експорту); допомогу в захисті інтересів учасників ЗЕД на світових ринках; інформаційну (організація виставок і презентацій за кордоном, а також консультативні послуги у сфері ЗЕД) й інфраструктурну підтримку; розробку і реалізацію заходів антидемпінгової політики регіональними органами влади в цілях захисту місцевих ринків і виробників, у разі ути-ску економічних інтересів регіону.

2. Зовнішньоекономічна інвестиційно-виробнича співпраця. Досвід здійснення сумісних з іноземними партнерами інвестиційних проектів у виробничій сфері останніми роками показує, що рівень підготовки вітчизняних виробничих підприємств, також як і підприємств сфери торгівлі, у зовнішньоекономічній діяльності невисокий. Статистика залучення прямих іноземних інвестицій й організації спільної з іноземними партнерами виробничої діяльності свідчить про те, що, незважаючи на збереження позитивної тенденції в цій сфері, реальне число спільних підприємств, які діють, складає незначну частку у загальній кількості зареєстрованих. При цьому, основна частка підприємств, що реально діють, як правило, показує свою низьку ефективність; їх частка в загальному обсязі ВВП як і раніше незначна (1 – 3 %). Іншими словами, при збереженні таких темпів розвитку інвестиційно-виробничої співпраці з іноземними партнерами, на даному етапі розвитку зовнішньоекономічної діяльності в регіоні спільні підприємства не готові забезпечити вирішення багатьох соціально-економічних проблем регіону.

Непідготовленість і некомпетентність вітчизняних фахівців у галузі зовнішньоекономічної діяльності багато в чому зумовлює ситуацію, при якій українська сторона часто опиняється в невідгдних умовах при реалізації сумісних з іноземною стороною проектів.

При цьому зарубіжних партнерів цікавлять перш за все галузі і підприємства регіону у сфері добування і первинної переробки природно-сировинних ресурсів, а також проекти зі швидкою окупністю, розраховані на короткострокові вкладення. Такого роду відносини, що складаються у виробничій сфері між українськими і зарубіжними учасниками, також негативно позначаються на загальному соціально-економічному стані вітчизняних підприємств. При цьому в рамках даної проблеми необхідно розмежовувати базові галузі, які здійснюють експорт товарів і послуг за межі регіону, у тому числі і за кордон, і місцеві галузі, які обслуговують переважно потреби місцевого ринку. Наявність базових галузей, що ефективно працюють, важлива для регіональної економіки, оскільки саме вони забезпечують надходження первинних доходів у регіон. А місцеві галузі здійснюють функції перерозподілу і збільшення цього доходу. На думку автора, якщо базові галузі не здатні виконувати свої функції, то у кризі опиняться і місцеві. Отже, принциповим напрямом при формуванні економічної політики області повинні стати відновлення і зміцнення базового сектору економіки. Погоджуючись з цією думкою, необхідно відзначити, що в Закарпатській області, виходячи з її спеціалізації і структурних особливостей, як подібні базові галузі можна було б визначити деревообробну та і легку промисловість.

У зв'язку з цим, як основні заходи економічної безпеки регіону у сфері зовнішньоекономічної виробничої співпраці можна виділити участь регіональних органів влади на даному етапі розвитку ЗЕД у сумісних проектах як сприяючого і контролюючого органу. У першу чергу це стосується галузей, що мають стратегічне значення для регіону.

3. Транснаціональні корпоративні структури. Останнім часом в економічній літературі неодноразово заявлялося про важливість включення господарюючих суб'єктів у процеси глобалізації, встановлення тісних міжнародних економічних

зв'язків за допомогою включення в міжнародні корпоративні структури. Усвідомлюючи всю важливість цього процесу, необхідно відзначити, що основна частка підприємств, готових до ЗЕД і вже в ній задіяних, має вузьку природно-сировинну експортну спрямованість. Безумовно, зарубіжні корпоративні компанії зацікавлені в поглинанні саме цих українських підприємств. Проте такі процеси мають виключно негативні наслідки для регіону. По-перше, ефективність від участі в подібних проектах українська низка, оскільки такі підприємства (українські сировинні компанії) створюють низьку додаткову вартість продукту. Таким чином, і надходження до регіональних бюджетів мінімальні. По-друге, вони не забезпечують додаткову зайнятність, а, отже, можна говорити про те, що ці структури не вирішують соціальні регіональні проблеми.

Серед основних заходів із забезпечення економічної безпеки регіону при включенні регіональних підприємств й організації у транснаціональні корпоративні (ТНК) структури можна виділити такі:

1) забезпечення контролю за діяльністю вже створених і функціонуючих корпорацій;

2) включення у ТНК повинно бути планомірним поетапним процесом. Для цього, перш за все, на думку авторів, повинна бути підготовлена відповідна виробнича база в регіоні. Тобто шляхом залучення додаткових засобів у підприємства регіону, у тому числі і через прямі іноземні інвестиції, необхідно розвинути виробництво в регіоні за основним видом діяльності;

3) виключно на основі сформованої потужної виробничої бази можливе ефективне включення у ТНК регіональних підприємств як повноправних учасників.

Таким чином, практика останніх років показала, що вітчизняні підприємства й організації в основному опинилися не готові до реалізації власних інтересів на світових ринках. Проте їх інтерес до цієї сфери діяльності значний. Основна спрямованість зовнішньоекономічної діяльності – експорт природно-сировинних ресурсів та праці (робота на давальницькій сировині). У зв'язку з цим важливою функцією регіонального керівництва є підтримка і контроль за діяльністю підприємств та організацій, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Незалежно від сфери діяльності учасників ЗЕД, на погляд автора, у рамках організованої системи взаємодії регіональних і зарубіжних партнерів (транскордонне співробітництво) формується певна модель управління цими проектами. У зв'язку з цим, важливе значення для забезпечення економічної безпеки регіону у сфері зовнішньоекономічної діяльності має вибір моделі управління процесами взаємин партнерів при реалізації ними світогосподарських зв'язків у рамках сумісних проектів, що реалізуються. Як контролюючий і координуючий орган у подібних моделях управління може виступати Обласна держадміністрація, що представляє інтереси регіону.

**Література:** 1. Закон України "Про основи національної безпеки України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 2. Стратегія соціально-економічного розвитку Закарпатської області до 2015 р. – Ужгород, 2006. – 22 с. 3. Звіт Головного управління інвестиційної діяльності, зовнішньоекономічних зв'язків та з питань європейської інтеграції Закарпатської ОДА за 2009 р. – Ужгород, 2010. – 17 с.

Рецензент  
канд. екон. наук,  
професор Піддубний І. О.

Стаття надійшла до редакції  
13.12.2010 р.

УДК 005.34..316.7(477)

Близнюк Т. П.

## КРОС-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЙ В УКРАЇНІ

*Анотація. Наведено методики класифікації бізнес культур Г. Хофстеді, Ф. Тромпенаарса та Ф. Хемпдена-Тернера, за якими досліджено бізнес-культуру України. Запропоновано матрицю крос-культурних комунікацій для України на основі теорії Р. Гестеланда. Розроблено практичні рекомендації щодо ведення переговорів з представниками української бізнес-культури.*

*Анотация. Приведены методики классификации бизнес-культур Г. Хофстеде, Ф. Тромпенаарса и Ф. Хэмпден-Тернера, на основе которых исследована бизнес-культура Украины. Предложена матрица кросс-культурных коммуникаций для Украины на основе теории Р. Гестеланда. Разработаны практические рекомендации по ведению переговоров с представителями украинской бизнес-культуры.*

*Annotation. Techniques of classification of business cultures by G. Hofstede, F. Trompenaars and F. Hampden-Turner are offered, on the basis of which the business culture of Ukraine is investigated. A matrix of cross-cultural communications for Ukraine on the basis of the theory of R. Gesteland is proposed. The practical advices on negotiating with representatives of Ukrainian business culture are offered.*

*Ключові слова: бізнес-культура, "Інкубатор", "Керована ракета", "Ейфелева вежа", "Сім'я", крос-культурна комунікація.*

На початку третього тисячоліття актуальною стає проблема вивчення культурних особливостей, менталітету окремих національностей. Усе частіше здатність виявляти та використовувати особливості національних культур дає можливість створити унікальні конкурентні переваги для компанії на міжнародному ринку. Найбільш гостро дане питання постає для сфери міжнародного бізнесу, а, враховуючи євроінтеграційний курс України та її участь у роботі міжнародних економічних організацій, дослідження процесу формування та розвитку системи крос-культурного менеджменту є надзвичайно важливим саме для України.

Теоретичні та практичні дослідження у сфері крос-культурного менеджменту висвітлені у роботах таких закордонних та вітчизняних вчених, як: Г. Вижлецов, Р. Гестеланд, О. Кириченко, С. Півоварова, Л. Симонова, Ф. Стродтбек, Дж. Рорбарх, Ф. Тромпенаарс, Р. Уотерман, С. Ханді, П. Харріс, Г. Хофстеді, Ф. Хемпден-Тернер та ін.

Метою даного дослідження є визначення та аналіз особливостей комунікаційних процесів з представниками української бізнес-культури в контексті крос-культурного менеджменту.

На думку Г. Вижлецова [1], культура зберігає єдність нації, держави і суспільства, оскільки вона визначається ступенем здійснення цінностей та їх реалізацією в усіх сферах людських відносин. Через це культура кожної країни є первинною до її економіки, політики, права та моралі [2].

Початкове формування культурних констант, безумовно, визначалося географічними і природно-кліматичними характеристиками районів компактного проживання національних спільнот, і ці особливості зберігають своє важливе значення навіть сьогодні: національні характеристики представників Півдня та Півночі, особливості поведінки населення